

نورالثقلین؛ بهترین تفسیر اثری از نظر جمع‌آوری روایات مختلف

عضو هیئت علمی جامعةالمصطفی(ص) در رابطه با رویکردهایی که به تفاسیر اثری وجود دارد، گفت: در حال حاضر نگاه تخصصی به این تفاسیر می‌شود، التفسیر الاثری الجامع از آیت‌الله معرفت، نگاه تطبیقی با روایات اهل سنت دارد.

عضو هیئت علمی جامعةالمصطفی(ص) در رابطه با رویکردهایی که به تفاسیر اثری وجود دارد، گفت: در حال حاضر نگاه تخصصی به این تفاسیر می‌شود، التفسیر الاثری الجامع از آیت‌الله معرفت، نگاه تطبیقی با روایات اهل سنت دارد.

حجت‌الاسلام مهدی رستم‌نژاد، عضو هیئت علمی جامعةالمصطفی(ص) در گفت‌وگو با خبرگزاری بین‌المللی قرآن (ایکنا)، در رابطه با قدیمی‌ترین تفاسیر اثری، گفت: قدیمی‌ترین تفسیر اثری شیعه، تفسیر علی بن ابراهیم قمی است و تقریباً هم‌زمان با ایشان نیز تفسیر عیاشی نگاشته شده است؛ البته صبغه غالب آن‌ها، تفسیر روایی نیست اما در مجموعه تفسیر روایی محسوب می‌شوند، مخصوصاً عیاشی بیشتر تفسیر اثری و روایی به حساب می‌آید. وی در رابطه با ویژگی‌های این تفاسیر افزود: هر دو کتاب، بسیار مختصر هستند. ضمن اینکه قسمت‌هایی از کتاب تفسیر عیاشی به دست ما نرسیده است. یک بخشی از تفاسیر آن در حال حاضر موجود است. در تفسیر علی بن ابراهیم قمی نیز در مورد برخی از آیات که خیلی مطلبی نداشته، ایشان نیز چندان روایتی را پیرامونشان نقل نکرده است. قدمت آن‌ها خیلی مهم است که ارزش دارد.

حذف اسناد روایات در تفسیر عیاشی

این مدرس حوزه‌های علمیه اظهار کرد: مسئله‌ای که تفسیر عیاشی دارد این است که روایاتش مستند نیست و برای آن‌ها سندی ذکر نشده است و در واقع سندها حذف شده است. هر چند قبل از اینکه این کتاب را بنویسد در واقع مرحوم عیاشی که از علمای بزرگمان هستند، کتاب دیگری نوشته بود که تفسیر مفصل‌تر و همراه با ذکر سند بود. خودش در مقدمه کتابش اشاره می‌کند که به‌خاطر اینکه خلاصه‌تر باشد یا مردم حوصله خواندن تفسیر ندارند، سندها را حذف کرده است؛ این باعث شده که آن چیزی که الان دست ما رسیده تفسیر بی سندی باشد. روایاتش با ذکر رجالش نیست؛ هر چند که برخی از روایاتی که ایشان نقل کرده در منابع دیگر با ذکر سند آمده است و از این جهت قابل جبران و قابل شناسایی است.

وی در رابطه با کتاب دیگر مرحوم عیاشی که با ذکر سند بوده است، گفت: آن کتاب مفقود شده و به دست ما نرسیده است. در همان قرون اولیه از بین رفت و اثری از آن در اختیار نیست. کتابی که الان داریم ویژگی‌هایی دارد؛ اولاً اینکه بخشی از آن موجود است و ثانیاً سندها هم حذف شده‌اند و این‌ها به هر حال خسارت‌هایی است که بر ما وارد شده است. ولی در کل از حیث قدمت و استحکام و اتقان هر دویشان در جای خودشان قابل توجه هست، هم تفسیر علی بن ابراهیم قمی و هم تفسیر عیاشی.

تفاسیر اثری مربوط به اهل سنت

حجت‌الاسلام رستم‌نژاد همچنین در رابطه با تفاسیر اثری مربوط به اهل سنت، گفت: «تفسیر قرآن عظیم» عبدالرزاق صنعانی حدوداً در سه جلد چاپ شده و بعد از آن تفسیر طبری و تفسیر ابن ابی حاتم که احتمالاً تفسیر ابن ابی حاتم را جمع‌آوری و به تازگی چاپ کرده‌اند، جمع‌آوری از کتاب‌های مختلف است، زیرا ظاهر کتاب این گونه نشان می‌دهد که نباید نسخه اصلی باشد.

وی افزود: اما از تفاسیر قدیمی مفصل، تفسیری که نسخه اصلی است و ما الان در اختیار داریم، تفسیر ابن جریر طبری معروف به تفسیر طبری از نزدیک به هزار سال پیش است. ایشان متوفی 310 است، یعنی هزار سال پیش و اوایل قرن چهارم است. قدیمی‌ترین تفسیر اهل سنت همین است که مفصل هم هست و در حال حاضر در بیش از سی جلد آن را چاپ می‌کنند.

این عضو هیئت علمی جامعةالمصطفی(ص) عنوان کرد: ویژگی‌های اینها این است که مستند هستند. چیزی که هست اینها اکثراً شرح اسمی (تفسیر واژگانی و ترجمه‌ای) است و ثانیاً اینکه روایات از پیغمبر(ص) و معصوم(ع) در این‌ها بسیار کم است و عمدتاً از صحابه پیغمبر(ص) و تابعین یعنی نسل دوم از مفسران این‌ها روایت نقل کرده‌اند؛ امثال قتاده، عکرمه، سدی. این‌ها هم شاهد صحنه نبوده‌اند و اکثر اسنادشان به هر حال به پیغمبر(ص) و یا به یک معصوم(ع) منتهی نمی‌شود؛ لذا فقط قدمتشان مهم است؛ البته برای اهل سنت همین‌ها هم روایات حساب می‌شود اما برای شیعه این‌ها در حد گزاره‌های تاریخی است والا ارزشی به‌عنوان اعتبار حجیتی ندارد.

وی ضمن اشاره به ویژگی‌های تفسیر طبری، اظهار کرد: مخصوصاً در تفسیر طبری اسرائیلیات زیاد نقل شده است، یعنی روایاتی که با مبانی دینی و با خود قرآن اصلاً سازگار نیست.

حجت‌الاسلام رستم‌نژاد در تفکیک تفسیر اثری و روایی گفت: فرقی بین این دو نیست، اصلاً اثر در اینجا یعنی روایت. اثر و آثار که می‌گویند یعنی منقولاتی که از قدما باقی مانده است، روایت هم به همین معناست. فرقی بین تفسیر روایی و اثری وجود ندارد. به طور مثال در تفسیر «درالمنثور» که یک تفسیر روایی است، اسم کتاب این است «الدرالمنثور فی التفسیر بالمأثور»، مأثور از همین اثر گرفته شده است. تفسیر اثری، تفسیر روایی، تفسیر اخبار یا روایات تفسیری در حوزه تفسیر مفسران چندان تفاوتی نمی‌کند.

تفاسیر نگاشته شده به شیوه اثری

وی در پاسخ به این سؤال که آیا آماری از تعداد تفاسیری که به این شکل تألیف شده، وجود دارد، اظهار کرد: تفسیر «علی بن ابراهیم قمی» و «عیاشی» اولین تفاسیر در این حیطه هستند. بعد از آن‌ها نیز بعد از قرون اولیه، تفسیر «نورالثقلین» از ابن جمعه حویزی است. بهترین تفسیر اثری از حیث جمع‌آوری روایات مختلف، همین «نورالثقلین» است که مربوط به ابن جمعه حویزی است، البته مرحوم آیت‌الله معرفت «التفسیر الاثری الجامع» را نوشته است که البته تا آخر سوره بقره تمام شده و بقیه آن را اینجانب و بقیه دوستان به دست گرفته‌ایم که تمام کنیم و ادامه دهیم. این اثر مفصلی هست؛ تحلیل روایات، جمع‌بندی، نقد و نظر، عرضه بر قرآن، طبقه‌بندی روایات، گونه‌شناسی روایات و مطالب جانبی، همه در این تفسیر انجام می‌شود و بعضی از مشکلاتی که در روایات است از حیث اصطلاحات و تبیین مباحث، این‌ها هم اینجا صورت می‌گیرد.

وی افزود: غیر از این‌ها، تفاسیر دیگری نیز داریم مثل «کنزالدقائق» که از تفاسیر روایی شیعه هست. «تفسیر البرهان» محدث بحرانی از تفاسیر روایی شیعه هست. نورالثقلین مربوط به حدود چهار قرن قبل است. بعد از آن محدث بحرانی است که مربوط به سه قرن و چهار قرن قبل هستند و می‌رسیم تا اینجا که آخرین تفسیر اثری، «التفسیر الاثری الجامع» مربوط به آیت‌الله معرفت است که البته همچنان کار آن ادامه دارد.

حجت‌الاسلام رستم‌نژاد در رابطه با رویکردهایی که به این تفاسیر وجود دارد، عنوان کرد: در حال حاضر نگاه تخصصی و فنی به این تفاسیر می‌شود. قبلاً بیشتر حالت گردآوری بود. اما الان گردآوری تنها نیست بلکه تحلیل و تبیین مطالب، نقد و نظر راجع به احادیث تفسیری و طبقه‌بندی، شناسایی از حیث رتبه‌بندی و میزانش هست و الان کار خیلی فرق می‌کند اکثر تفاسیری که در گذشته بوده، حالت جمع‌آوری و تجمیع اطلاعات داشته‌اند و اینکه کدامشان ضعیف است و کدامشان صحیح است، خیلی به آن توجه نداشته‌اند. فقط می‌خواستند جمع‌آوری کنند که از نابود شدن آن جلوگیری شود اما کاری که الان انجام می‌شود، یک کار علمی دقیق است. روی روایات کار نسبتاً جامعی صورت می‌گیرد مخصوصاً با نگاه تطبیقی و مقایسه‌ای با روایات اهل سنت. چیزی که در التفسیر الاثری الجامع اتفاق می‌افتد همین است که با روایات اهل سنت تطبیق می‌شود و سبک سنگین می‌شود و داوری اتفاق می‌افتد.